

Ivo Pilar

Borba za vrijednost svoga »ja«

Pokus filozofije slavenskog individualizma

**Udruga Hrvatsko zajedništvo,
Zagreb 2020.**

2022. godine navršava se stota obljetnica tiskanja značajne knjige Ive Pilara (Zagreb, 1874. – Zagreb, 1933.) *Borba za vrijednost svoga »ja«*, s programatskim podnaslovom koji progovara o svojevrsnom »pokus filozofije slavenskog individualizma«. Knjiga je izvorno tiskana 1922. godine u prestižnoj zagrebačkoj nakladi Stjepana Kuglija. *Borba za vrijednost svoga »ja«* pisana je nakon Prvoga svjetskoga rata, odnosno najvjerojatnije od 1919. do 1920. godine. Upravo se u 1920. godinu datira i Pilarov predgovor koji se, u sklopu ondašnje, ali i današnje uobičajene prakse, pisao kao posljednji dio knjige. Kontekst koji prožima Pilarova razmišljanja monumentalne su političke, društvene i kulturne promjene koje je globalni konflikt morao nositi sa sobom, ali i nesigurni položaj hrvatskoga naroda u novoj političkoj zajednici Kraljevstva/Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Ivo Pilar, svakako, nije nepoznat hrvatskoj znanstvenoj zajednici i široj javnosti, barem sudeći prema nominalnom i površnom suočavanju s njime kao jednim od zaslužnih intelektualaca s početka 20. stoljeća. Ipak, lako je moguće prepoznati i uvidjeti nedovoljnu upoznatost s njegovim pozamašnim stvaralačkim opusom znanstvenih radova, u kojima, uz *Južnoslavensko pitanje i Svjetski rat*, *Borba za vrijednost svoga »ja«* zauzima svakako mjesto prvoga reda. To Pilarovo djelo nije pobudilo pretjerani interes svojih suvremenika, izuzev relativno nepovoljne recenzije Ivana Nevistića i Ljudevita Dvornikovića, što je gotovo redovita pojava s djelima nesvakidašnje vrijednosti i ambicije. Kasnije je Pilar ipak doživio daleko pozitivniju recepciju pridošlu iz redova Hrvatske nacionalne omladine i intelektualaca poput Alberta Bazale, Fedora Puceka i Ivana Esiha. Ova je Pilarova knjiga itekako aktualna za nas koji živimo u početnim desetljećima 21. stoljeća. Upravo je zato primjereno u novom prostorno-vremenskom kontekstu prikazati i nanovo pokušati interpretirati Pilarove filozofijske uvide o metafizički utemeljenom individualizmu. Da bi se to omogućilo, bilo je potrebno znatno olakšati dostupnost tog Pilarova djela, u čemu je uvelike pomogla Udruga Hrvatsko zajedništvo pod

vodstvom Nediljka Matića koji je takav zamašan izdavački pothvat preuzeo na sebe i svoje suradnike. Tako je 2020. godine svjetlo dana ugledao plod njihova truda uobličeni u drugo izdanje *Borbe za vrijednost svoga »ja«*.

S obzirom na već prije spomenuti programatski podnaslov Pilarove knjige, ne treba čuditi ni činjenica da kao svojevrsni borbeni poklič odmah na početku svoje knjige uzima glasoviti izriječ Ksavera Šandora Gjalškoga iz 1886. godine, umetnut u općepoznatu kršćansku molitvu:

»Daj nam, o Bože, poštenu kruh, oprostí nam grijehé naše, kako mi praštamo dužnicima našim i ne uvedi nas u napast, već izbavi nas od svakoga zla i daj nam značajeva, daj nam značajeva!« (Str. 7.)

Iz prethodnoga navoda Gjalškoga, može se razabrati da je ključna polazna točka Pilarove filozofije i njegova »svjetozrenja« individualizam, čiju definiciju preuzima od Tomáša Masaryka:

»Potpuno u skladu s njim smatram individualizmom nastojanje oko što potpunijega razvitka i usavršenja pojedinačke ličnosti unutar ljudskoga društva.« (Str. 16.)

Pilar metodologiju samoodgoja gradi na »zdravom individualizmu« (koji kasnije naziva i slavenskim humanizmom), a ne na hiperindividualizmu koji rezultira posvemašnjim egoizmom i odbacivanjem minimalne ovisnosti pojedinca o prirodnim okvirima života, što je tematika koju će Pilar sustavno i evolutivno razvijati u odsjecima koji dijele knjigu na šest dijelova.

U prvom odsjeku, pod naslovom »Moje 'ja'«, Pilar izlaže svoje općenito shvaćanje o postojanju dualizma unutar jastva kao jedinstva čovječje svijesti. Naime, Pilar priznaje postojanje primarnog, subjektivističkog ili animalnog »ja« koje je temelj sekundarnom, objektivističkom ili kulturnom »ja«. Subjektivističko »ja« karakteriziraju životni osjeti bioloških potreba (glad, žeđ, umor, bol itd.), sve dok se uslijed duhovnoga razvoja pojedinca ne pojave prvi traci logičke, religijske, etičke, estetske i socijalne svijesti, što mora rezultirati stupanjem u dinamični odnos pojedinca prema okvirima obitelji, naroda, domovine, države itd. Time se Pilar kritičko-polemiki postavlja prema tendencijama u filozofiji krajem 19. i početkom 20. stoljeća koje su sve više, uslijed razvoja materijalizma i pozitivizma, nijekale potrebu korištenja metafizičkih pojmova poput jastva, što je, primjerice, karakteristično za filozofiju Ernsta Macha. U prilog svojoj tezi o nužnosti razmatranja fenomena pod prizmom postojanja jastva, Pilar osjeća potrebu osloniti se na filozofijsku misao Immanuela Kanta, ali i Otta Weininger, prema kojemu u povijesti filozofije nije postojao iole značajniji mislitelj koji ne bi bio uvjeren u istinitost tvrdnje o oči-

tom postojanju takvoga metafizičkoga pojma poput jastva i u zbiljnosti. Precizno distingvirajući pojmove poput jastva, svijesti, duše i duha, Pilar postavlja temelje svojoj kasnijoj raspravi o održavanju i razvitku pojedinoga jastva, ali i čitavom svojem prosvjetiteljskom nastojanju oko rada na kvaliteti pojedinačnih jastava. Naime, bez snažnoga pojedinca ne može biti ni snažnih socijalnih entiteta.

»Veličina pako, moć i slava pojedinih skupina ljudskog društva, pojedinih naroda i država, ovisi najzad o što većoj savršenosti, valjanosti i snazi njihovih prosječnih pojedinačkih jastava.« (Str. 31.)

Drugi odsjek Pilarove knjige, pod naslovom »Moje 'ja' i život«, započinje tematiziranjem esencijalnoga problema – života. Naime, gotovo se svakome pojedincu život nadaje kao problem od odlučujuće važnosti. Shvaćajući život kao danost i zadanost, jastvu ne preostaje ništa drugo doli zauzeti čvrsti stav spram njega i na taj način postaviti se, koliko je to uopće svakom čovjeku moguće, što afirmativnije spram toga začudnoga fenomena. Životu se svakako može pokušati pristupiti indiferentno, ali s obzirom na to da život ipak predstavlja fenomen od izvanrednoga značenja za svakoga pojedinca, teško može biti prihvatljiv stav indiferentnoga i pasivnoga skepticizma. Ne treba se spram života postavljati ni negativno jer bi takvo nešto bilo iracionalno i nepragmatički učiniti spram fenomena od izvanrednoga značenja. Pilaru preostaje jedino postaviti princip afirmacije i usavršenja života kao najčvršću točku svojeg metafizičkog svjetonazora individualizma. Iako priznaje da, objektivno govoreći, život možda uistinu nema nikakvu svrhu, jednako tako tvrdi i da, subjektivno gledajući, život ima najveću vrijednost koju baš zato valja afirmirati. Takvu vrijednost moguće je spoznati jer se ravna po postojećim zakonima, od kojih je jedan od najvažnijih onaj o vječnoj mijeni svega bivstvjućega (izraženo u heraklitovskoj formuli *πάντα ῥεῖ*). U tome leži i ključni razlog Pilarova čvrstog zagovora aktivizma i dinamizma u opreci spram pasivizma i statičnosti (uobličena u zakonu tromosti), iako priznaje da je postizanje nekoga trajnoga stanja nedostižni ideal. Naime, Pilar tvrdi da

»... stalnost u životu nije gotova činjenica, nego da se do nekoga stepena dade postići trudom, naporom i inteligencijom, borbom protiv razornoga djelovanja vječne mijene.« (Str. 53.)

S obzirom na tadašnji prevladavajući biologizam (teorija evolucije Charlesa Darwina, kasnije preuzeta i preformulirana u socijalni darvinizam u teorijama Thomasa Malthusa, Herberta Spencera, Francis Galtona i Ludwiga Gumpłowicza), ne treba čuditi da je Pilar kao jedan od temeljnih zakona života postavio i borbu, opet se pritom pozivajući na klasike

– Heraklita i filozofijsku školu stoicizma. U borbi Pilar vidi i generativnu, a ne samo destruktivnu snagu. Borba je tako shvaćena kao konstitutivna zakonitost života koja mu daje toliko potrebni unutarnji oblik i sadržaj. Upravo iz tih razloga Pilar zagovara spremnost i sposobnost svakoga pojedinca za borbu, i to u svakom trenutku, ali i ona svojstva koja će tim pojedincima omogućiti pobjedu jednom kada se za borbu odluče. Pozivajući se na nauk Rudolfa Christopha Euckena, Pilar odbacuje svaki pacifistički kvijetizam koji bi se opirao poduzimanju borbe kao temeljne zakonitosti života. Ipak, čovjeka kao ograničeno i konačno biće odlikuje nesposobnost apsolutne spoznaje. Upravo zato sve što je za čovjeka vezano opterećeno je teškim bremenom relativnosti, što potom uvjetuje potrebu pronalaska prave mjere u svemu poradi postizanja stanja harmonije (još jedan idejni dug kojim se Pilar korijeni u filozofijskoj tradiciji klasične antike). No Pilar nije bez kritika prema prošlim tradicijama jer takve tendencije prepoznaje i u modernoj zapadnoj civilizaciji. S obzirom na posvemašnju prisutnost boli i užitka, odnosno ugone i neugode, rano se formulirala klasična verzija etičke teorije eudaimonizma koja je, imajući u vidu apsolutnost i neograničenost težnje čovjeka, zarana degenerirala u posvemašnji hedonizam, za što su lijek pokušale pronaći različite asketske prakse (stoici, brahmanizam, budizam itd.). U Pilarovo doba bilo je moguće primijetiti sveopći napredak teorije utilitarizma, kao svojevrsne inačice hedonizma, u čemu Pilar vidi i etičku podlogu ideologiji liberalizma i moderne demokracije. Naravno, tu je nemoguće zaobići i stanoviti razračun s tradicijom racionalizma i prosvjetiteljstva, što je, po Pilarovoj vitalističkoj filozofiji nasljedovanoj od Henrija Bergsona, rezultiralo reduciranjem fenomena života na puku racionalnost, na tek jedan od tri konstitutivna momenta svakoga jastva kao principa duševnosti (mišljenje, htijenje i osjećanje).

»Zato ja za ishodište nove filozofije mjesto Descartesovog: 'cogito ergo sum' stavljam novo ishodište: 'vivo vitam meam, ergo sum'. Jer fakt života je prvi datum svake filozofije. Bez ljudskog života u opće neima filozofije. Ljudski život je jedini i glavni apriori svake filozofije.« (Str. 98.)

Pilar treći odsjek, naslovljen »Moje 'ja' samo prama sebi«, započinje reinterpretacijom starog delfškog naputka »Γνώθι σεαυτόν« (»Upoznaj sama sebe«). Pilar je knjigu započeo razmatranjem problematike jastva koja ga je neminovno dovela do razmatranja o fenomenu života, no sada zatvara *circulus vitiosus* ponovnim razmatranjem jastva i potrebe njegove spoznaje u obliku samospoznaje. Time je Pilar konačno došao i do toliko željenih praktičnih konzekvenci svojih teorijskih izvoda. Naime, čitav je taj napor i poduzet sa za-

daćom buđenja svijesti za potrebu afirmacije i razvitka jastva, osobito u slavenskom svijetu. Pilar smatra da slavenski čovjek općenito, a hrvatski posebno, ima nesređenu i jednostranu duševnu crtu, koju se mora ispraviti u slučaju da se hoće participirati u pothvatu povišenja vrijednosti pojedinca, ali i obnove čitavih slavenskih naroda. Kao rezultat samospoznaje nužno mora doći i izgradnja čovječjega karaktera, onoga što Pilar smatra najvišom ljudskom odlikom. Da bi pojedinac mogao biti koristan i vrijedan za svoj narod i državu, mora, prije svega, biti koristan i odgovoran samome sebi. Dužnost kao kategorija proteže se isprva na čovjekovo jastvo, eda bi se kasnije mogla primijeniti i na okvire čovjekova života kao proces koji završava tek smrću fizičkoga tijela.

»Svatko mora samoodgoj uzeti na se, ne samo kao dužnost prama sebi, nego i kao dužnost naprama svojoj okolini, naročito naprama obitelji, svom narodu i naprama državi. [...] Ovu svijest o dužnosti samoodgoja prođubiti će spoznaja, da će ozbiljnost i temeljitost, kojom prihvatim posao samoodgoja u ruke, odrediti moju vrijednost i mjesto u životu.« (Str. 115.)

Četvrti i po mnogo čemu ključni odsjek Pilarova djela, naslovljen »Moje 'ja' prama svojoj okolini«, započinje isticanjem ovisnosti pojedinca o svojoj okolini, čime se pravi stanovita protuteža tendencijama prenaplašavanja rasta i razvoja individuuma, kako se ne bi skončalo u pojavi hiperindividualizma kao egoizma. Pilaru je stalo, ponajprije, do onoga što bismo mogli, možda i terminološki neprimjereno samome Pilaru, okarakterizirati personalizmom kao iskazom koji u sebi pomiruje individualizam i kolektivizam. Pilar ulazi i u tradiciju filozofijskoga promišljanja utjecaja okoline na razvoj čovjeka. Time dolazi u blizinu Giambattista Vica, Claudaea Adriena Helvétiusa, Jean-Baptistea Lamarcka i Augustea Comtea. Iako negativno vrjednuje kako Nietzscheov opus, tako i posljedice njegova nauka na zapadnu civilizaciju, ipak u Nietzscheu pronalazi i iskupljujuće formulacije u kojima čovjeka postavlja u svojevrsni odnos prema cjelini života, čijim je dijelom neminovno i sâm čovjek. Iz shvaćanja odnosa organske cjeline i njenih dijelova, razvidno je da ključnu ulogu u takvom dijalektičkom odnosu napetosti i pomirenja opet igra kategorija harmonije.

»Moja je glavna dužnost težiti za vlastitom savršenšću i vrijednošću na taj način, da stavljam se u službu svoje okoline postajem sve neodvisniji od nje, tako da budem mogao doprinjeti maksimum za vlastito i njezino usavršenje i da budem umio ova oba nastojanja dovesti u što savršeniji sklad.« (Str. 162.)

Iako je, smatra Pilar, prvi prirodni okvir ljudskoga života pojedinačno Ja, ono tek gradi izvorišnu osnovu za socijalne organizacije

više vrste, odnosno prirodne okvire ljudskoga života nastale, u prvom redu, iz nužnosti i ovisnosti uzdržanja i razvoja života. Tu je na djelu opet hijerarhijski odnos. Upravo se na tom mjestu, smatramo, nalazi i najrelevantniji, sržni dio Pilarove knjige u kojem se on kao autor pokazuje na najvišoj razini teorijske argumentacije, ali i dalekosežnosti vlastitih shvaćanja – u filozofiji prava. Naime, Pilar razlikuje obitelj i narod, odnosno naciju, kao apsolutno nužni okvir života te državu kao relativno nužni okvir. Aristotelovo hijerarhiziranje – obitelj (*οἰκία*), općina (*χώμη*), država (*πόλις*) – postalo je time i za Pilara uzoriti okvir primjenjiv na njegovo razlaganje kako filozofije politike, tako i prava. Obitelj je Pilaru ključno polazište za raspravljanje o odnosu naroda i države – obitelj je izvorište života, iako on, naravno, može nastati i izvan nje. Obitelj je također i konstitutivni okvir monogamnog braka. Takvo shvaćanje institucije obitelji služi Pilaru za razračun s Platonovom idejom o državnom odgoju djece vladajućega staleža, s obzirom na to da je država posve neadekvatan okvir za moralni i intelektualni razvoj djeteta. Prije prelaska na drugi ključni okvir života, trebamo spomenuti da sporedni okviri života obuhvaćaju društvo, domovinu u smislu regionalnog zavičaja, čovječanstvo, prirodu i svemir, s time da je priroda najvažniji sporedni okvir života zbog njegova samoodržanja, što je pak apsolutna svrha života. Narod, kao biološka organizacija najvišega ranga, tvori plodno tlo za nastanak velikih ličnosti i individuuma (Mojsije, Sokrat, Platon, Aristotel, Muhamed, Napoleon, Bismarck). Upravo odatle slika naroda kao proširene obitelji jer je i narod prirodni i biološki nužni okvir života. Narod je, kao i obitelj, produkt evolucije i usavršavanja.

»Bez naroda neima države, neima povjesti. Tek kad se formiraju veći narodi, nastaju države. Borbe naroda i država sačinjavaju povijest. Beznarodno je nužno bezpovjestno doba.« (Str. 85.)

Pilar smatra da nužnost naroda leži u činjenici da je on najaktivniji perfekcionistački čimbenik koji uzdiže i usavršava kako pojedinca, tako i cjelinu. Kao okvir života pojedinca, narod je najviši izraz pranagona života za samoodržanjem, odnosno principa samosvojnosti i samobivstva pojedinačnoga Ja. Kao i svaki drugi oblik života, narod je prošao kroz njemu svojstvene i primjerene evolutivne stadije (kao pojam relativno je kasno ušao u svijest ljudskoga individuuma). Time se Pilar svrstao u plejadu velikih filozofa koji na narod gledaju kao na živu organsku cjelinu koja raste i asimilira susjedne elemente te koja, doduše, ima zenit, ali koja može nakon toga zapasti u posvemašnju degeneraciju i dekadenciju. Najodlučniji čimbenik narodnog postanka i održavanja upravo zato jest državna tvorba, tj.

država. Geopolitički momenti koji sudbinski utječu na razvoj, rast i usavršavanje naroda, ali i biološku degeneraciju (gubljenje broja stanovnika) i kulturnu dekadenciju, mogu se iskristalizirati tek nakon uokvirivanja narodnog života u državnu organizaciju. Presudan čimbenik u tom dugotrajnom i višestoljetnom procesu jest i religija (najsudbonosniji čimbenik kod postanka i razvitka naroda). Uz religiju i državu, Pilar navodi i ono što naziva rasnim elementima. Međutim, Pilar nije zastupnik tada u Europi i svijetu široko rasprostranjenoga mnijenja o tzv. znanstvenom rasizmu. I sâm će u jednom od članaka pod naslovom »O životu i smrti, dizanju i padanju naroda« iz 1926. godine potvrditi takvo svoje shvaćanje:

»Narod je jedan više jezični, kulturni i historičko-državni, nego etnički ili rasni pojam. Drugim riječima: naroda, koji bi bili rasno čisti i jedinstveni, danas nema. Svaki narod na svijetu je produkt etničkoga miješanja od više naroda i više rasa. To proizlazi iz one moralne sheme, po kojoj postaju narodi.« (Str. 4.)

To je upravo u duhu tradicije starčevićanskog pravaštva kao liberalno-gradanske forme nacionalističke ideologije. Treba se podsjetiti da je u tadašnjem političko-ideološkom spektru, Ante Starčević, kao hrvatski nacionalist, zauzimao i stajalište radikalnoga liberalizma, što je podrazumijevalo sintezu liberalizma i demokracije (zalaganje za opće pravo glasa neometano izbornim cenzusom). Upravo su zbog temeljne razlike usavršenja duševno-duhovnoga života i njegove vanjske, materijalističko-tehničke strane uvedeni različiti pojmovi kulture i civilizacije koji predstavljaju njihovu međusobnu napetost i suprotstavljenost, što je intelektualna tradicija koja datira još od Kanta, a svoj je izraz osobito pronašla u filozofijskom pokretu konzervativne revolucije u Njemačkoj, kojoj je i sâm Pilar bio blizak svojim negativnim vrjednovanjem racionalističkih tradicija. Ta je tradicija bila *condicio sine qua non* Francuske revolucije. Pilar svojim tezama o fizičkoj degeneraciji i kulturnoj dekadenciji, kao procesima koji pogađaju europsku civilizaciju, također spada u tradiciju konzervativne revolucije. Ostajući u tradiciji modernoga nacionalizma, Pilar ne vjeruje u nadnacionalne utopije, internacionalnu suradnju ili socijalističke težnje za međunarodnim bratstvom radničke klase:

»Narod je živ organizam, a pojedini staleži unutar naroda jesu organi cjeline naroda, te moraju vazda svoje posebne interese podvrgavati interesima cjeline naroda. Onaj narod, koj ovu ideju najdosljednije praktički provede, stati će na čelo svijeta, biti će lučonoša čovječanstva. Neima spoznaje, koja bi bila nužnija od ove. Jer baš danas čovječanstvo teško boluje na doktrinama, koje su ovoj temeljnoj istini protivne.« (Str. 176.)

Nadalje, Pilar je izrazito kritičan i spram devijacija nastalih nakon Francuske revolucije 1789. godine, za što krivi francusku buržoaziju kao klasu, koja je imala pravo u zagovaranju sloma moći monarhije, aristokracije i klera, ali ne i istiskivanju iz sudjelovanja u vlasti seljaštva i radništva. Time je buržoazija pokazala da je partikularizam ipak temeljna zasada ideologije liberalizma. Negdje je buržoazija, doduše, koalirala s aristokracijom u gospodarenju državom (poput Rusije, Njemačke i Mađarske), negdje aristokracija i seljaštvo (agrarizam), negdje je radništvo istisnulo sve ostale staleže.

»Nu feudalizam je držao svoju prevlast gotovo hiljadu godina, buržoazija nješto preko sto godina, a proletarijat jedva će ju održati 10 godina.« (Str. 178.)

Dakle, rješenje nije ni agrarizam (seljaštvo), ni marksizam-lenjinizam (radništvo), ni liberalizam (građanstvo), ni aristokratizam (plemstvo), nego harmonija svih dijelova organske cjeline – nacionalizam.

»Zato je bitna za narodnost narodna solidarnost, po kojoj pojedinac identifikuje do stanovite granice svoje interese sa narodnima, i sa interesima svojih sunarodnjaka. Što to identifikovanje ide dalje, što je narodna solidarnost jača, to je i narod jači.« (Str. 179.)

Država je drugi pol odnosa *narod – država*. Naime, ona je relativno, dok su obitelj i narod ono apsolutno jer su postavljeni na biološkim temeljima. Jasno je kako se takvim shvaćanjem Pilar ne priklanja široko rasprostranjenom hegelijanskom shvaćanju o državi kao cjelovitom ozbiljenju čudoredne ideje. Nadalje, država je socijalna organizacija, a ne biološka. Ključnim se za državu pokazuje, smatra Pilar, Aristotelov moto iz njegove *Politike*:

»Nastavši pak poradi pukog življenja, i opstojeći poradi dobra življenja (γινόμενῃ μὲν τοῦ ζῆν ἕνεκεν, οὐσα δὲ τοῦ εἶ ζῆν).« (Arist. *Pol.* 1252b27–30)

Za razliku od naroda, država u razvoju i očuvanju kulturnih stečevina ne igra gotovo nikakvu ili igra vrlo malu ulogu. Naime, ona je potpuno neproduktivni čimbenik, ali je zbog ogromnih resursa kojima raspolaže u mogućnosti pospješiti i unaprijediti razvitak onih čimbenika – poput naroda, obitelji ili pojedinačnoga Ja – koji su jedini istinski nositelji kulture. Država po svojoj dualnoj naravi zato i može imati negativni utjecaj na razvitak nacionalne kulture. Pilar smatra da je država svoje začetke imala u sebičnosti i nasilju vladajućega plemena koje se poslužilo državnom vlašću kao instrumentom za očuvanje postignute vlasti nad pokorenim pripadnicima drugih plemena, ali evolutivno se putem unutarnje borbe razvilo usavršeno moralno shvaćanje o državi kao instrumentu za postizanje najvećeg dobra za najveći broj državljana. U tom je smislu država kao statički moment (*Stato*,

Staat, State) glavni čimbenik protivljenja zakonitu životu kao vječnoj mijeni.

Peti i šesti odsjek valja promatrati kao nerazdvojnu cjelinu, što se može iščitati već iz njihovih naslova – »Metode afirmacije života« i »Metode usavršenja života«. U njima Pilar pretresa mnogobrojne fenomene ljudskoga života u kojima vidi pozornicu za primjenu ponuđene metodologije samoodgoja: um, volja, karakter, gospodarstvo, prehrana, fizička aktivnost, stambeno pitanje, gradski uvjeti života itd. Zalaže se za stanovitu ekonomiju rada, u kojoj će nanovo afirmirani kult rada odigrati svoju središnju ulogu i time dinamizirati odnose koji su potpali pod zakon tromosti, čime su onemogućili dostatan gospodarski razvoj slavenskih naroda, u čemu Pilar vidi jedan od ključnih razloga i političkoj neadekvatnosti odgovora slavenskih država na svjetske probleme. Život je, kao kompleksan fenomen, obilježen pak ne samo gospodarskim momentima nego i etičkim i estetskim sadržajem. Za spomenuti estetski sadržaj upravo slavenski narodi, smatra Pilar, imaju osobitoga dara zbog svojeg višestoljetnog zadržanog (kolektivnog) načina života i razvitka čuvstvenoga, osjećajnoga dijela duše nauštrb mišljenja i htijenja. Svemu je tome pretjerivanju potrebno oduprijeti se ako čovjek uistinu želi preuzeti sudbinu u vlastite ruke i postati subjektom svjetsko-povijesnih zbivanja, a ne tek objektom njemu izvanjskih sila.

»Kad čovjek trajno nastoji biti podmet, a ne predmet u životu, u onim granicama, koje mu život daje, i koje on trajno proširivati može, onda se čovjek trajno približuje Bogu, jedinom apsolutnom podmetu i personifikaciji apsolutnoga, vječnoga, neograničenoga i savršenoga. I tek po toj težnji dobiva čovjek najveću moguću vrijednost u svom životu. On nužno postaje značajem.« (Str. 387.)

Ova Pilarova knjiga uistinu predstavlja uzorito i uspješno prožimanje metafizike, sociologije, povijesti, psihologije, etnologije i antropologije u jedan za hrvatsku filozofiju i kulturu, barem na tako visokoj razini, jedinstven pokušaj uobličavanja metode samoodgoja i samoobrazovanja pojedinca kao karike u lancu skupne organičnosti u čijem je središtu život kao takav (prije spomenuti princip afirmacije života koji prožima Pilarovu biocentričnu, »životosredu« filozofiju u čijem je središtu moralni antropocentrizam). Iako je Pilar u svojim filozofijskim razmatranjima relativno daleko od originalnosti, što su mu već predbacili i kritički nastrojani suvremenici, smatramo da je upravo u povlačenju praktičnih konzekvenci iz već opstojćih teorijskih razmatranja Pilar doprinio znanstvenom životu, i to ne samo u okviru lokalnoga razvoja znanosti u Hrvatskoj. Primjerice, Vlado Šakić tvrdi da je Pilar tim djelom uistinu zadužio hrvatsku znanost, postavljajući temelje tada

tek nastajućoj socijalnoj psihologiji kao stanovitoj sintezi sociologije i psihologije. Naime, već i sveobuhvatan i dalekosežan zadatak (samo)oblikovanja i (samo)odgoja pojedinca prema povećavanju kvalitete vlastite subjektivnosti zaslužuje pohvalu jer je riječ o univerzalnom pothvatu ili barem pothvatu od širega značenja koji nadilazi okvire važnosti za jedan narod. Prepoznajući vladajući duh ondašnjeg vremena i porast kolektivističkih težnji europskih naroda do apsolutnosti, ispravno je shvatio da uspješno prevladavanje tako usko shvaćenih kolektivizama mora rezultirati obnovom ideje individualizma koja kolektivizam neće nijekati, nego će inkorporirati njegove temeljne uvide. Uostalom, u pažljivom balansiranju između hiperindividualizma i hiperkolektivizma može se uvidjeti da su individualizam i kolektivizam tek lice i naličje istinskoga personalizma, čiji je vjerni zagovaratelj, u konačnici, bio i sâm Pilar svojom knjigom *Borba za vrijednost svoga »ja«*.

Ivan Smiljanić

Ankica Čakardić

Ustajte, prezrene na svijetu

Tri eseja o Rosi Luxemburg

Rosa-Luxemburg-Stiftung Southeast Europe, Beograd 2019.

Knjiga *Ustajte, prezrene na svijetu* važan je prikaz djelovanja Rose Luxemburg koja je – smatra Ankica Čakardić, autorica ove knjige – unatoč snazi izraza i značaju koji je stekla, premalo zastupljena kao predmet čitanja. *Ustajte, prezrene na svijetu* monografija je o ženi koja je zaista »ustala« i nije se suzdržavala do posljednjeg trenutka bez obzira na nedaće koje su je snašle tijekom njezine teorijske i političke borbe. Ono što mi danas možemo jest ne dopustiti da se djela i riječi Rose Luxemburg zaborave, a s tom namjerom i prenosim inspirativne ideje i riječi Rose Luxemburg, koje je Čakardić vrijedno sakupila i zapisala, a upravo to naglašava i autorica kada pojašnjava razloge pristupanja Rosi Luxemburg. Djelo *Ustajte, prezrene na svijetu* Čakardić je podijelila u tri cjeline, u obliku triptiha. Najprije nalazimo živopisnu